

İşsizlik, Kamu Harcamaları ve İç Göçler Arasındaki Nedensellik İlişkileri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme

The Causal Relationship between Unemployment, Public Spending and Internal Migration: A Review on Turkey

Ferdi ÇELİKAY

Yrd. Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, fcelikay@ogu.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:
Geliş: 24 Ocak 2017
Düzeltilme Geliş: 15 Mayıs 2017
Kabul: 11 Haziran 2017

Anahtar Kelimeler:
İşsizlik, İstihdam Politikası,
Kamu Harcamaları, Göç,
Vektör Hata Düzeltme Modeli

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Bu çalışmada işsizlik, kamu harcamaları ve iç göçler arasındaki kısa ve uzun dönem nedensellik ilişkileri Türkiye özelinde incelenmektedir. Bu doğrultuda 2008 ile 2015 yıllarını kapsayan dönem esas alınarak 81 il'e ilişkin veri seti oluşturulmuştur. Değişkenler arasındaki ilişkiler panel vektör hata düzeltme modelleri aracılığıyla sınanmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlar, üç değişkenin de gerek kısa gerekse uzun dönemde birbirleriyle etkileşim içerisinde olduğunu göstermiştir. İllerin aldığı göç ve işsizlik oranı değişkenlerinden kamu harcamalarına doğru hem kısa hem de uzun dönemde tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır. Yine kısa dönemde alınan göç ve kamu harcamaları arasında çift yönlü, kamu harcamalarından verilen göçe doğru ise tek yönlü bir ilişki söz konusudur. Bu bulgular, bölgesel dengesizliklerin hem nedeni hem de sonucu olan işsizlik ve göç sarmalı ile maliye politikasının en önemli araçlarından biri niteliğindeki kamu harcamaları arasında çok yönlü ve girift bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

ARTICLE INFO

Article History:
Received: 24 January 2017
Received in revised form: 15 May 2017
Accepted: 11 June 2017

Keywords:
Unemployment, Employment
Policy, Public Spending,
Migration, Vector Error
Correction Model

© 2017 PESA All rights reserved

ABSTRACT

In this study, the short and long run causalities among unemployment, public spending and internal migration are examined in Turkey. In this regard, a data set is created with using 81 cities panel data for 2008 – 2015 periods. Relations among variables are tested through panel error correction models. The results obtained in the study show that three variables have been interacting with each other for both the short and long run. Indeed, there is a one-way causality relationship from immigration and unemployment rates to public spending in the short and long run. However in the short term, there is a bidirectional causal relationship between in-immigration and public spending. Also there is a one-way causal relationship from public spending to out-immigration. These findings reveal that the versatile and intricate relationship between public spending, one of the most important instruments of fiscal policy with unemployment, and migration is both a cause and a consequence of regional imbalances.

GİRİŞ

Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları ve bu farklılıkların bir sonucu olarak ortaya çıkan hatta daha da derinleştiren işsizlik ve göç akımları, sosyal ve ekonomik düzen üzerinde çeşitli etkileşimler meydana getirmektedir. Teorik perspektifte, toplam talep düzeyindeki dalgalanmalar kısa vadede de olsa işsizliğe neden olabilir. Göç akımları, izlenen iktisadi ve sosyal politikalar ya da savaş ve doğal afet gibi olağanüstü durumlar, bahsedilen dalgalanmaları şekillendiren, besleyen ya da şiddetlendiren temel bileşenlerdendir. Bu etkileşim içerisinde konumlanan istihdam koşullarının iyileştirilmesi, işsizliğin önlenmesi ve bölgesel dengesizliklerin giderilmesi gibi sosyoekonomik hususlar ise günümüzde maliye politikasının öncelikli amaçlarından. Bahse konu amaçlara ulaşabilme doğrultusunda yapılan kamu harcamalarının etkinliği ve değinilen başlıklardaki değişimler ile kamu harcamaları arasında nasıl bir ilişki olduğu ise araştırılması gereken bir konudur.

Çalışmanın amacı, üç önemli sosyoekonomik olgu olan işsizlik, kamu harcamaları ve göç arasındaki nedensellik ilişkisini kısa ve uzun dönem itibarıyla Türkiye örneğinde tespit etmektir. Bu kapsamda 81 il esas alınarak 2008 ile 2015 yıllarına ilişkin veriler derlenmiş, panel eşbütünleşme ve panel vektör hata düzeltme modelleri aracılığıyla değişkenler arasındaki ilişkiler irdelenmiştir. Çalışmanın en önemli kısıtı, iç göç verilerinin uzun dönemli bir zaman serisi şeklinde olmaması nedeniyle veri setinin sekiz yıllık bir zaman dilimiyle sınırlandırılmasıdır. Bu bağlamda, ampirik olarak daha sağlıklı bulgular elde edebilmek amacıyla istatistikî bölge birimleri yerine il verileri referans alınmıştır. Yine dış göç akımlarına ilişkin iller bazında ve yıllara göre ikincil veri bulunamaması araştırmanın sadece iç göç akımlarına odaklanmasına neden olmuştur. Bunun yanında kamu harcamaları değişkeninin sadece merkezi yönetimce gerçekleştirilen harcamaları içermesi, yerel yönetimlerce gerçekleştirilen kamu harcamaları ile işsizlik sigortasından aktarılan kaynakların veri seti oluşturulurken kapsam dışı bırakılması araştırmanın bir diğer önemli kısıtıdır. Değinilen kısıtlar çerçevesinde çalışmada elde edilen bulgular, ele alınan üç değişken arasındaki kısa ve uzun dönemli etkileşimleri gözler önüne sererek, teorik ve ampirik literatüre katkı sağlar niteliktedir.

Dört bölümden oluşan çalışmanın izleyen bölümünde, ele alınan değişkenler arasındaki ilişkiler ilgili literatür ışığında değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde çalışmanın metodolojisine yer verilmekte ve bu perspektifte geliştirilen ampirik analiz ile elde edilen bulgular açıklanmaktadır. Son bölümde ise ampirik olarak elde edilen nicel sonuçlara ilişkin genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

1. İşsizlik, Göç ve Kamu Harcamaları: Literatür İncelemesi

Sosyal devlet anlayışının ciddi eleştiriler aldığı ve neoliberal politikaların izlenmeye başladığı 1980'li yıllardan bugüne işsizlik, yoksulluk ve gelir adaletsizliği sarmalından bölgesel göç akımlarına uzanan geniş yelpazedeki sorunlarla devletin mücadele gerekliliği ve birtakım tedbirler alacaksa bu tedbirlerin hangi bileşenlerden oluşacağı sürekli tartışılan bir konu olmuştur. Değinilen sosyal problemlerin ortaya çıkış nedenleri, bu problemlerle mücadele sürecinin kamu maliyesi üzerindeki etkileri ve politika araçlarının bahse konu sorunların çözümü sürecindeki etkinliği bu tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde işsizlik, kamu harcamaları ve göç arasındaki etkileşimin teorik arka planı literatürdeki değerlendirmeler yardımıyla şekillendirilmektedir.

Bireylerin çalışma kabiliyeti ve arzusunda oldukları halde cari piyasa koşullarında aradıkları işi bulamamaları sonucunda ortaya çıkan işsizlik; yoksulluk, gelir adaletsizliği, bölgesel dengesizlikler ve kaynakların etkin dağılmaması gibi etkinsizlikleri de beraberinde getiren çok yönlü bir problemdir. Özellikle işsiz bireylerin sosyal yaşamlarında saygınlıklarının zedelenmesi ve buna bağlı olarak toplumsal dışlanma problemiyle karşılaşmaları gibi doğrudan sosyal maliyetlere maruz kalılabileceği gibi, sosyal dışlanmışlığa uğrayan bireylerin illegal faaliyetlere meyletmesi ya da gerek kendi ve gerekse ailevi hayatlarını önemsememeye başlamaları gibi dolaylı sosyal maliyetlerden de söz edilebilmektedir. Bunun yanında, işsizliğin oluşturduğu atıl kapasite de ülke ekonomisinin potansiyelini değerlendiremediğini gözler önüne sermektedir. Friedman (1968)'in da belirttiği gibi aksak rekabet koşulları, asimetrik

bilgi, emek faktörünün hareketliliği ve toplam talep ile toplam arz düzeyinde yaşanan dalgalanmalar yapısal problemlere neden olabilmekte ve doğal işsizlik seviyesini etkileyebilmektedir. Bunun yanında Phelps (1999), işsizliğin konjonktürel bir özellik taşıyan milli gelir seviyesi, özel-kamu kesimi harcamaları ve yatırım hacmi gibi çeşitli değişkenlerden de etkilendiğini ortaya koymuştur. Yine Ay (2012), Türkiye'de 1960 yılından itibaren uygulanan istihdam politikaları çerçevesinde işsizlik probleminin nedenlerini irdelemiş, özellikle yapısal etkinsizliklerin, yüksek iş gücü maliyetlerinin ve istihdamı desteklemeyen iktisadi büyümenin işsizliği besleyen temel faktörler olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Burada özellikle göç akımlarının yoğunluğu, demografik dönüşüm, beşeri sermaye birikiminin nitelik itibarıyla değişmesi gibi başlıklar, işsizliğin yapısal arka planını oluşturmaktadır (Ay, 2012: 334-337).

Yaşanan işsizliğin doğurduğu bireysel, sosyal ve iktisadi maliyetleri giderebilmek bağlamında ise mali enstrümanlardan yararlanılarak aktif ve pasif birtakım politikalar geliştirilebilmektedir. Aktif politikalar kapsamında bireylerin emek piyasasına entegrasyonunun sağlanması amaçlanırken, pasif istihdam politikalarında işsizliğin ortaya çıkardığı gelir kaybının, bireyleri en azından asgari bir yaşam standardına kavuşturabilecek şekilde telafi edilmesi hedeflenmektedir (Biçerli, 2004; Papadimitriou, 2008; Aydemir, 2013; 137; Erdayı, 2009; 145-149). Yine işsizlik ile mücadele sürecinde devlet sahip olduğu mali enstrümanlarla istihdam koşullarını etkileyecek regülatif birtakım düzenlemeler yapabilecek ve istihdam kapasitesini artıracak ölçüde tedbirler alabilmektedir. Bu kapsamda devlet, doğrudan kamu hizmetlerinin sunumu ya da kamu yatırımlarının gerçekleştirilmesi doğrultusunda istihdam hacmini kamu kesimi nezdinde artırabileceği gibi, özel kesim bağlamında gerçekleştireceği mali yardımlar ya da sosyal destekler ile de işsizliğin önlenmesi doğrultusunda politikalar geliştirebilir.

Hiç şüphesiz ki istihdam hacminin artırılması kapsamında istihdam edilemeyenlere yönelik geliştirilecek söz konusu politikaların kamu maliyesi üzerindeki etkileri farklılık arz edecektir. Nitekim devlet, belirli bir gelir düzeyini vatandaşlarına garanti ediyor ve piyasa koşullarında iş bulamayanlara asgari bir gelir düzeyini vadeliyorsa işsizliğin kamu harcamalarını artırması gündeme gelebilir. Ancak Barbanchon (2016)'un elde ettiği bulgulara göre işsiz bireylere kamu kesimi tarafından sağlanan güvencelerin süresi arttıkça bireylerin işsiz kalma eğilimleri de artmakta ve iş arama güdeleri törpülenmektedir. Bu sonuçlar işsizlikle mücadele sürecinde izlenen pasif istihdam politikalarının işsizliği ya da işsizlik süresini artırıcı yönde etkileri olabileceğini gözler önüne sermektedir. Nihayetinde işsizlikle mücadelede izlenen kamu transfer harcaması politikalarının sürekli tartışılacağı günümüzde bu gibi bulguların önemi daha da artmaktadır. Bunun yanında alternatif bir politika olarak, istihdamın artırılması doğrultusunda piyasa aktörlerine teşvik, prim, vergi indirim gibi enstrümanlar ile destek sağlanıyorsa, bu durumda işsizliğin azalması devletin doğrudan ya da dolaylı bir saik ile yapacağı harcamalar sonrasında gerçekleşeceği için iki değişken arasında ters yönlü bir ilişki gözlemlenebilecektir (Koskela ve Schob, 2002; Kemmerling, 2002; Tcherneva ve Wray, 2005; Kemmerling, 2005; Festa, 2016).

Literatürdeki tartışmalardan bir kısmı da kamu kesiminin genel ekonomi içerisindeki hacmi ile istihdam kapasitesi ve işsizlik değişkenleri arasındaki etkileşim başlığında şekillenmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalara göre kamu harcamalarındaki artış beraberinde vergi yükünün artmasını getirmekte, ekonomide yüksek vergi yükü ise iş gücü maliyetlerinin yükselmesine neden olarak işsizliği derinleştirmektedir (Alesina ve Perotti, 1997; Yuan ve Li, 2000; Abrams 1999; Feldman, 2006a; Feldman, 2006b; Christopoulos ve Tsionas, 2002). Algan, Cahuc ve Zylberberg (2002), OECD ülkeleri örneklemine gerçekleştirdikleri çalışmalarında bu değerlendirmeyi destekler nitelikte ampirik bulgular elde etmişlerdir. 1960 ile 2000 yıllarına ilişkin verilere dayalı gerçekleştirilen çalışmada, kamu istihdam hacminin genişlemesinin özel sektör iş alanlarını azaltabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Yine Aslan ve Kula (2010), Türkiye 'de kamu sektörü büyüklüğü ile işsizlik arasında bir ilişki olup olmadığını, 2000 ile 2007 yıllarına ilişkin çeyrek dönemlik verileri kullanarak irdelemişler, kamu sektörü büyüklüğünden lise mezunlarının işsizlik oranlarına doğru tek yönlü, kamu sektörü büyüklüğü ile ortaokul mezunlarının işsizlik oranları arasında ise çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Bunun yanında Qiong ve

Junhua (2015)'nın Çin'de 1991-2013 dönemine ilişkin savunma ve diğer kamu harcamaları ile işsizlik oranı verilerini kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmalarında savunma harcamalarındaki artışın işsizlik oranını pozitif yönde etkilediği, diğer harcamaların ise düşürdüğü tespit edilmiştir. Bu durum, Çin'deki savunma sanayiinin istihdam imkânları doğuran bir yapıda olmadığını gözler önüne sermektedir. Nihayetinde kamu harcamalarının bir alt başlığı olarak değerlendirilen savunma harcamalarının işsizlik oranını artırması, verimli alanlarda ve istihdamı artıran sahalarda kullanılmadığı takdirde diğer kamu harcamalarının da işsizliği besleyebileceği izlenimini vermektedir. Kamu kesiminin etkinliği ve işsizlik arasındaki etkileşimine ilişkin tartışmaları destekler bir şekilde Caponi (2016) İtalya'da iş gücü piyasası ve istihdam politikalarını esas alarak kurguladığı ampirik çalışmasında, işsizlikle mücadele sürecinde kamu kesimi tarafından bölgesel ücret ayarlamasına gidilmesi ve kamu istihdam hacminin azaltılması halinde işsizliğin de kümülatif olarak azalabileceği ve bölgesel dengesizliklerin giderilebileceği bulgusuna ulaşmıştır.

Gelir dağılımındaki adaletsizliklerin, makul bir kalkınma ivmesinin yakalanamaması ve istihdam noksanlığı gibi sosyoekonomik problemlerin temelinde yatan işsizliğin, bölgesel dengesizliklerle sonuçlanabilecek iç göç hareketliliğine de neden olabileceği aşikârdır. Bu kapsamda göç akımlarının işsizlikten doğrudan ya da dolaylı yollardan etkilendiği, özellikle daha iyi bir iş sahibi olabilme ya da iş bulabilme amaçlarıyla bireylerin göçe yöneldikleri gözlemlenmektedir (Çelikay, 2016). Bunun yanında ücret yapısı, iş gücü arzı, işsizlik düzeyi gibi bileşenlerin yanı sıra istihdam yapısını etkileyen ve değiştiren bir diğer belirleyici faktör de göç akımlarıdır (Todaro, 1969; Harris ve Todaro, 1970; Greenwood ve McDowell, 1986; Blau ve Kahn, 1996; Dustman, Fabbri ve Preston, 2005; Muğhan ve Paxton, 2006; Card, 2009; Borjas, 2009; Card, 2005; Damette ve Fromentin, 2013). Örneğin Ghatak ve Moore (2007) 13 AB üyesi ülkenin verilerini kullanarak yaptığı çalışmasında göçün işsizlik üzerinde negatif bir etkisi olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Yine Iturbe ve Romero (2016), 2008 yılına ait Avrupa Sosyal Araştırmaları Raporu'ndan yararlanarak 26 ülkenin verileri ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında, göçmenlerin göç alan yerlerde iş gücü, vergilendirme süreci ve sunulan kamu hizmetlerinin kalitesi gibi bileşenler üzerinde etkileri olabileceğini vurgulamışlardır. Bireysel yeteneklerin ise refah devletlerinin göçmen tercihleri üzerinde pozitif doğrultuda etkisi olduğu görülmektedir. Nihayetinde kalifiye ve maddi durumu iyi olan göçmenler, göç alan ülkenin iş gücüne kolaylıkla entegre olabilmekte, vergi hasılatını olumlu yönde etkilemektedir. Bu durum hiç şüphesiz ki kamusal hizmetlerin sunum sürecini de ilgilendirmekte ve doğrudan etkilemektedir. Fromentin (2013) ise Fransa örneğinde 1970 ile 2008 yıllarını kapsayan döneme ilişkin olarak gerçekleştirdiği çalışmasında, kısa dönemde göçün istihdamı olumsuz yönde etkilediği ve geçmiş dönemlerde gerçekleşen göçlerin ücretleri az da olsa artırdığı, uzun dönemde ise göç akımlarının istihdam üzerinde olumlu etkileri olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Bunun yanında Gross (2004), Kanada'daki bölgelerde gerçekleştirdiği çalışmasında, göç akımlarının işsizliği kısa dönemde artırdığı, uzun dönemde ise azalttığı sonucunu elde etmiştir. Latif (2015) ise yine Kanada örneğinde ve 1983 ile 2010 yıllarını kapsayan dönemde göç ve işsizlik arasındaki ilişkileri FMOLS, DOLS ve VECM modelleri ile ele almış, göç akımlarının kısa dönemde işsizlik oranı üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı, uzun dönemde ise negatif ancak istatistiksel olarak anlamsız bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık Jean ve Jimenez (2007), 18 OECD üyesi ülkenin 1984-2003 yıllarına ilişkin verilerini derleyerek gerçekleştirdikleri çalışmalarında, uzun dönemde işsizlik ile göç arasında herhangi anlamlı bir istatistiksel ilişkinin olmadığı bulgusuna ulaşmışlardır. Buradaki en önemli belirleyici faktör ise göçmenlerin iş gücü piyasasına entegrasyonlarını etkileyen beşeri sermaye birikimidir.

Göç akımları nedeniyle artan emek arzının ücretler üzerinde baskı oluşturacağı beklenebilir. Nitekim Cohen-Goldner ve Paserman (2011), Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında İsrail'e gerçekleşen göç akımlarının etkilerini 1989 ile 1999 yılları arasındaki veriler ile inceledikleri analizlerinde, ücretlerin göçmen akımlarıyla negatif yönlü korelasyon içerdiğini, ancak göçün istihdam üzerinde kısa ya da orta vadede herhangi bir etkisi olmadığını, söz konusu etkileşimin uzun dönemde ortaya çıktığını vurgulamışlardır. Yine Chassamboulli ve Palivos (2013), 2000 ile 2007 yıllarında Yunanistan ekonomisi üzerine gerçekleştirdikleri çalışmalarında, vasıfsız göçmen sayısındaki artışın yerli istihdama uygulanan cari ücreti düşürdüğü, asgari ücret üzerinde negatif yönde bir baskı oluşturduğu ve özellikle de işsizliğe neden olduğu bulgusuna

ulaşmışlardır. Bunun yanında Longhi, Nijikamp ve Poot (2006) ise iç göçlerin işsizlik üzerindeki etkilerini irdeledikleri çalışmalarında, göçmenlerin istihdam üzerindeki etkilerinin küçük yerleşim yerlerinde büyük yerleşim yerlerine göre daha fazla hissedileceğini belirtmişlerdir.

Literatürde özellikle beyin göçünün rekabetçi bir istihdam piyasasının inşası, maliyet avantajlarının oluşması ve ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu ileri süren çalışmalar da mevcuttur (Sussangkarn, 1996; Gross, 2002; Borjas, 2001; Pholpirul ve Rukumnuaykit, 2010; Kerr ve Kerr, 2011). Ancak göçmenlerin istihdam dinamikleri üzerindeki etkilerini araştırma problemi olarak belirleyen Pholpirul (2013), Tayland'a ait firma anket verilerini incelemiş, ücret, istihdam üzerindeki vergi yükü ve diğer maliyet kalemlerinden avantaj sağlayabilmek amacıyla firmaların daha çok düşük beşeri birikime sahip göçmenleri istihdam ettiklerini, bu durumun ise uzun dönemde kalkınma ivmesi ile ilgili sorunlar yaşanmasını beraberinde getirebileceğini vurgulamıştır.

Göç akımları, istihdam hacmi ve iş gücü piyasası yanında, vergisel taban, kamu harcamaları ve sosyal politikalar açısından oluşan baskılar aracılığıyla kamu maliyesi üzerinde de belirleyici ve yönlendirici olabilmektedir. Nitekim göç eden bireylerin ya da ailelerin yeni hayatlarına adapte olabilmeye, yoksulluk ve işsizlik sarmalından kurtulabilme ya da refah seviyelerini artırabilmeleri bağlamında göç ettikleri yerleşim yerlerinde sunulan kamusal mal ve hizmetlere sosyal bir talep oluşturacakları öngörülebilir. Zira göç akımlarını çekici bir unsur olarak “etkin kamusal hizmet arzı” ve “gelişmiş iş gücü piyasaları” esas alındığında, göç veren yerleşim yerlerindeki sistematik problemler de rahatlıkla anlaşılabilir (Kerr ve Kerr, 2011; Razin, Sadka ve Swagel, 2002; Nicoletti vd., 2003; Facchini ve Mayda, 2009; Gang vd., 2013). Alesina ve Glaeser (2004), Avrupa ülkelerini gözlemleyerek gerçekleştirdikleri çalışmalarında, göç akımlarının sosyal devlet anlayışı bağlamında yapılan harcamaları etkilediği bulgusuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Soroka vd. (2006) göç ve sosyal harcamalar arasındaki etkileşimi ele aldıkları çalışmalarında, göçmen yoğunluğu ile sosyal kamu harcamaları arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Nihayetinde devletler göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için diğer sosyal harcama kalemlerinde tasarrufa gidebilmektedir. Bu çıkarımı destekler nitelikte Speciale (2012), 15 Avrupa Birliği üyesi ülke için göç akımlarının kamu eğitim harcamaları üzerindeki etkilerini belirleyebilmek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında, özellikle 1990'lı yıllarda Bosna ve Kosova gibi Balkan ülkelerinde gerçekleşen savaşların, Tiebout tipi içsel mobilité çerçevesinde değerlendirilebilecek göç akımlarına neden olduğunu belirtmiştir. Söz konusu akımlar ise kamu eğitim harcamalarında küçük ve negatif etkiler meydana getirmiştir. Dolayısıyla sosyal harcamaların bir alt bileşeni olan kamu eğitim harcamaları ile göç akımları arasında negatif yönlü bir etkileşimin bulunduğunu ileri sürmüştür (Speciale, 2012). Bunun yanında Boldrin ve Montes (2014)'in gerçekleştirdikleri çalışmaya göre ani göç dalgaları iktisadi çıktı düzeyi, gelir dağılımı, verimlilik, eğitim ve emeklilik ödemeleri gibi kamu harcama kalemleri üzerinde doğrudan etkiler meydana getirmektedir. Göç akımları nedeniyle emeklilik ödemelerinde kesintiye gidilirken eğitim alanındaki yatırımlar ve kamu harcamalarında ise artış yaşanmaktadır. Rowthorn (2008)'un elde ettiği bulgular ise, kalifiye göçmenlerin göç ettikleri yerleşim yerine mali anlamda katkı sağladıklarını, buna karşılık kalifiye olmayan göçmenlerin özellikle kamu harcamalarının bileşiminde değişiklikler yaşanmasına neden olduğunu göstermektedir. Nihayetinde göç akımları ülkelerin, bölgelerin ya da yerleşim yerlerinin demografik özelliklerini değiştirmekte ve dolayısıyla mali yapılarını etkilemektedir. Yine Blau ve Kahn (2012), OECD ülkelerinin verilerini esas alarak yaptıkları çalışmalarında göç alan Avusturya, İngiltere, Fransa, Almanya, Hong Kong, İsrail, Portekiz, İspanya ve ABD gibi ülkelerde gelir dağılımının da doğrudan etkilendiği bulgusuna ulaşmışlardır.

Göç akımları gerek ulusal gerekse uluslararası platformda oluşturduğu yıpratıcı etkilerle son dönemde pek çok tutucu siyasi söylemin de odak noktalarından biri haline gelmiştir (Mayda, 2006; Gang, Batiz ve Yun, 2013). Bu tartışmaların özünde göç faaliyetlerinin kamu harcamaları, istihdam hacmi ve sosyal denge gibi başlıklarda meydana getirdiği değişim yer almaktadır. Örneğin Böheim ve Mayr (2005) OECD ülkelerinin 1990 ile 2001 yılları arasındaki dönemi kapsayan veriler ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında kalifiye olmayan göçmenlerin kamu harcamalarını negatif doğrultuda etkilediği bulgusuna ulaşmışlardır. Burada her ne

kadar kalifiye göçmenlerin kamu harcamaları üzerinde bir baskı oluşturmadığı öngörülse de ücretler, iş imkânları ve sosyal denge olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Bunun yanında Razin vd (2002) yüksek göç akımlarının vergi sisteminde ve gelir dağılımında olumsuz yansımaları olduğunu vurgulamıştır. Makroekonomik koşulların vatandaşların göçe ilişkin tutumları üzerindeki etkilerini irdeleyen Ruist (2016) ise, 23 Avrupa ülkesinin 2002 ile 2012 yıllarını kapsayan döneme ilişkin verilerini kullanarak gerçekleştirdiği çalışmasında ekonomik büyüme, işsizlik, borç yükü gibi faktörlerin göçe ilişkin ön yargılar üzerinde doğrudan etkileri olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Nitekim işsizlik ve borç yükü söz konusu tutumu negatif yönde, ekonomik büyüme ise pozitif yönde etkilemektedir (Ruist, 2016: 133). Dolayısıyla yüksek işsizlik oranına ve ağır bir borç yüküne sahip yerleşim yerlerinde yaşayan bireyler, göçmenlerin hayat standartlarını daha da kötüye sürükleyeceğini düşünürken tersi durumda ise göç akımlarına daha olumlu yaklaşıldığı ifade edilebilir. Çeşitli çalışmalarda özellikle göçmen sayısının yoğun olduğu yerleşim yerlerinde yerli bireylerin kamusal hizmetlerden ve harcamalardan yararlanabilme şanslarının azaldığı, bu durumun ise toplumdaki sosyal dayanışma ruhunu zedelediği belirtilmektedir. Örneğin Huber ve Oberdabernig (2016), göç alan yerleşim yerlerindeki bireylerin kamu harcamalarından sağlayacakları sosyal faydanın azaldığını hissetmeleri durumunda göçmenlere karşı olumsuz bir tutum sergileyebileceklerini ifade etmişlerdir. Buna göre kamu harcama programlarından sosyal güvenlik ve eğitim başlıkları yerli bireylerin göç tutumları üzerinde etkili olan en önemli bileşenlerdir. Quillian (1995) ise 12 Avrupa ülkesinin 1988 yılındaki verilerini irdelediği araştırmasında, toplumdaki bireylerin göç akımlarına ilişkin yargıları ile kişi başına düşen GSYİH arasında ters yönlü bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Dolayısıyla refah düzeyinin bir göstergesi sayılan kişisel gelir arttıkça bireylerin göçmenlere karşı olan tutumları daha ılımlı olabilmektedir. Bunun yanında göç akımları sonrasında toplumsal yapıda ve kolektif ihtiyaçların yoğunluğunda meydana gelen değişikliklere bağlı olarak kamu harcamalarının yapısında dönüşüm meydana geleceğini ileri süren çalışmalar da bulunmaktadır (Alesina, Bagir ve Easterly, 1999; Luttmmer, 2001; Facchini, Razin ve Willmann, 2004).

Literatürdeki değerlendirmeler perspektifinde bu çalışmada ampirik olarak yanıtlanmak istenen üç soru vardır. Bunlardan ilki işsizlik ile kamu harcamaları arasındaki ilişkinin varlığına yöneliktir. Ekonomik istikrarın sağlanması ve işsizlikle mücadele sürecinde işsizliğin kamu harcamaları üzerinde etkisinin olması teorik olarak beklenen bir sonuçtur. Çalışmada belirlenmek istenen ise bu neden sonuç ilişkisinin ampirik olarak varlığıdır. Ayrıca istihdam politikasının etkinliğinin tartışılması açısından kamu harcamalarından işsizliğe doğru bir etkileşim olup olmadığı sorusuna da cevap aranmaktadır. Çalışmada ele alınan ikinci soru göç ile kamu harcamaları arasında ilişki olup olmadığıyla ilgilenmektedir. Bu bağlamda illerin aldığı ve/veya verdiği göçün kamu harcamaları üzerinde bir etkisi olup olmadığı ya da tersine kamu harcamalarından göçe doğru bir etkileşimin varlığı sınanmaktadır. Yanıt aranan bir diğer araştırma sorusu ise göç ile işsizlik arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkinin varlığı doğrultusundadır. Nihayetinde bölgesel dengesizliklerin önlenmesi amacıyla izlenecek kamu harcamaları politikası açısından bu yanıt son derece önemlidir. Bir sonraki bölümde bahsedilen araştırma sorularının yanıtlanması sürecinde izlenen ampirik analizin metodolojik arka planına değinilmektedir.

2.Çalışmanın Metodolojisi

Türkiye’de işsizlik, kamu harcamaları ve iç göçler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkileri irdeleyebilmek için çalışmada dinamik panel veri analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Genel olarak panel veri analizi belirli bir zaman diliminde yatay kesit birimlerin (iller, bölgeler, ülkeler, ülke grupları vb) incelenmesi ile gerçekleştirilmektedir (Baltagi, 2005: 4). Panel veri analizinde değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkilerin varlığı vektör hata düzeltme modeliyle saptanabilmektedir. Ancak bu modelin kullanılabilirliği değişkenlerin eşbütünleşik ilişki içerisinde olma koşuluna bağlıdır. Bu kapsamda öncelikle değişkenlerin birim kök içerip içermediği sınanmakta, aynı düzeyde durağanlaşan veri setlerine eşbütünleşme testi yapılmaktadır. Şayet değişkenler arasında uzun dönemde eşbütünleşik ilişki var ise vektör hata düzeltme modeli ile kısa ve uzun dönem ilişkisi tespit edilebilmektedir.

Çalışmada verilerin durağanlıkları “Levin, Lin, Chu (LLC)”, “ADF-Fisher” ve “PP-Fisher” testleri ile irdelenmiştir. Üç aşamadan oluşan LLC birim kök testi panel genelinin (tüm iller) ortak bir otokorelasyon parametresine sahip olduğunu varsayımına dayanmaktadır. Maddala ve Wu (1999) ile Choi (2001) tarafından geliştirilen “ADF-Fisher” ve “PP-Fisher” testlerinde ise her bir panel biriminin ayrı otokorelasyon parametresine sahip olduğu varsayımı yapılmaktadır. Verilerin durağanlık seviyeleri belirlendikten sonra, aynı düzeyde durağan hale gelen değişkenlerin uzun dönemde eşbütünleşik bir ilişki içerisinde olup olmadıkları Pedroni eşbütünleşme testi ile incelenmiştir. Pedroni eşbütünleşme testi, grup içi dört ve gruplar arası üç olmak üzere toplam yedi alt testten oluşmaktadır. Yedi alt testin de boş hipotezi “ele alınan değişkenler arasında eşbütünleşme yoktur” olup, temel model;

$$y_{it} = \alpha_i + \delta_i t + \beta_{1i} x_{1i,t} + \beta_{2i} x_{2i,t} + \dots + \beta_{mi} x_{mi,t} + e_{it} \quad (1)$$

şeklinindedir. Formül (1)'de $t = 1, \dots, T$ zaman dilimini; $i = 1, \dots, N$ birim ya da yatay kesitleri; $m = 1, \dots, M$; α_i birim etkileri; δ_i zaman etkileri; y ile x ise $I(1)$ düzeyinde eşbütünleşik olduğu düşünülen değişkenleri göstermektedir (Pedroni, 1999: 656). Burada hata terimleri için;

$$e_{it} = p_i e_{it-1} + u_{it} \quad (2)$$

ifade edilebilir. (2) nolu denklemde “ $H_0: p_i = 1$ (eşbütünleşik ilişki yoktur)” şeklindeki boş hipotez yedi alt test ile irdelenmektedir. Alternatif hipotez, grup içi alt testlerde tüm birimler için ($p_i = p$) < 1 iken (ortak bir otoregresif parametre), gruplar arası boyutta ise tüm birimler için $p_i < 1$ (tüm birimler için farklı otoregresif parametreler) şeklindedir (Pedroni, 1999: 665). Aralarında eşbütünleşik bir ilişki saptanan değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli nedensellik ilişkisi panel vektör hata düzeltme modelleri (VECM) ile tespit edilebilmektedir. VECM için regresyon eşitliği:

$$\Delta Y_{i,t} = \alpha_{1,t} + \sum_{p=1}^n \alpha_{11i,p} \Delta Y_{i,t-p} + \sum_{p=1}^n \alpha_{12i,p} \Delta X_{i,t-p} + \theta_{1,i} ect_{i,t-1} + u_{1i,t} \quad (3)$$

$$\Delta X_{i,t} = \alpha_{2,t} + \sum_{p=1}^n \alpha_{21i,p} \Delta X_{i,t-p} + \sum_{p=1}^n \alpha_{22i,p} \Delta Y_{i,t-p} + \theta_{2,i} ect_{i,t-1} + u_{2i,t} \quad (4)$$

şeklinindedir. (3) ve (4) nolu eşitliklerde ele alınan model eşbütünleşik vektörlerin sayısını vermektedir. Burada Δ fark terimi, n optimal gecikme uzunlukları, ect ise hata düzeltme terimidir. Hata düzeltme terimi değişkenler arasındaki eşbütünleşik ilişkiden elde edilen gecikmeli kalıntıları göstermektedir. T istatistiği esas alınarak irdelenen hata düzeltme teriminin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması değişkenler arasında uzun dönemde nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkiler ise Wald Testi ile belirlenmektedir. Wald Testinde bağımsız değişkenlere ait katsayıların F istatistiğine göre anlamlı çıkması, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında kısa dönemli nedensellik olduğunu göstermektedir.

Çalışmada işsizlik, kamu harcamaları ve iç göçler arasındaki ilişkileri irdeleyebilmek amacıyla;

H_1 : İşsizlik ile kamu harcamaları arasında nedensellik ilişkisi vardır.

H_2 : İç göçler ile kamu harcamaları arasında nedensellik ilişkisi vardır.

H_3 : İşsizlik ile iç göçler arasında nedensellik ilişkisi vardır.

şeklinde üç ana hipotez geliştirilmiştir. Aşağıda bu hipotezlerin sınanması sürecinde yapılan analiz ve elde edilen ampirik bulgulara yer verilmektedir.

3. Veri Seti ve Ampirik Bulgular

Çalışmada, TÜİK, Kalkınma Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve İŞKUR'dan derlenen veriler kullanılmıştır. Bu veriler 81 ilin 2008-2015 zaman aralığına ait kişi başına düşen kamu harcamaları, işsizlik oranı ve iç göç (alınan göç ve verilen göç) verileri şeklinde sınıflandırılabilir. Analiz sürecinde öncelikle kişi başına düşen kamu harcamaları GSYİH deflatöründen yararlanılarak reel hale getirilmiştir. Daha sonra verilerde normal dağılımı sağlayabilmek amacıyla kişi başına düşen kamu harcamalarının logaritması, alınan göç ve verilen göç verilerinin ise il nüfusu içerisindeki payı esas alınmıştır. Yararlanılan değişkenlerin açıklamalarına ilişkin özet bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Çalışmada Kullanılan Veriler

Değişkenin Kodu	Açıklaması
İÖ	İllere göre işsizlik oranı
VGöç	İllerin verdiği göçün il nüfusu içerisindeki payı
AGöç	İllerin aldığı göçün il nüfusu içerisindeki payı
KBKhar	İllere göre kişi başına yapılan merkezi yönetim kamu harcamalarının logaritması

Değişkenler arasında eşbütünleşik ilişkinin var olup olmadığının sınıranabilmesi aynı düzeyde durağan hale gelip gelmemelerine bağlıdır. Bu nedenle kamu harcamaları, işsizlik ve iç göç verileri arasındaki ilişkilerin irdelenmesi sürecinde öncelikle her bir veri setinin durağanlığı analiz edilmiştir. Yapılan LLC ve Fisher birim kök testlerinin sonuçları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Birim Kök Testleri Sonuçları

		Levin, Lin & Chu	ADF - Fisher	PP - Fisher
I[0]	Agöç (I[0])	8.35734 (1.000)	45.9476 (1.000)	50.8643 (1.000)
	Vgöç (I[0])	6.16397 (1.000)	41.3566 (1.000)	38.2200 (1.000)
	İÖ (I[0])	-9.23935* (0.000)	24.080 (0.1129)	19.067 (0.4129)
	KBKhar(I[0])	54.1249 (1.000)	5.16560 (1.000)	0.06901 (1.000)
I[1]	Agöç (I[1])	-28.2856* (0.000)	767.781* (0.000)	896.248* (0.000)
	Vgöç (I[1])	26.1750* (0.000)	762.446* (0.000)	770.857* (0.000)
	İÖ (I[1])	-26.3537* (0.000)	725.965* (0.000)	694.911* (0.000)
	KBKhar(I[1])	-7.72424* (0.000)	231.678* (0.0003)	219.141* (0.0019)

*Tabloda (*) ile işaretlenen katsayının p değeri % 1, (**) ile % 5 ve (***) ile % 10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 2’de yer alan LLC, Fisher ADF ve PP test sonuçlarına göre tüm değişkenler I[0] düzeyinde bünyelerinde birim kök barındırmaktadır. Buna karşılık I [1] düzeyinde istatistiksel olarak %1 anlam düzeyinde durağan hale gelmektedir. Tüm değişkenlerin aynı düzeyde durağan hale geldikleri belirlendikten sonra değişkenler arasında eşbütünleşik bir ilişki olup olmadığı Pedroni eşbütünleşme testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarına Tablo 3’te yer verilmektedir.

Tablo 3: Eşbütünleşme Testi Sonuçları

		Agöç- KBKhar	Vgöç- KBKhar	Agöç- İÖ	Vgöç- İÖ	İÖ- KBKhar
Panel	v	2.7983*	3.9150*	1.881161*	8.2223*	4.2100*
	rho	-9.5654*	-6.5381*	-	7.968196*	-6.9146*
	PP	-24.344*	-16.885*	-	18.18743*	-13.378*
	ADF	-15.154*	-19.928*	-	-11.43051*	-15.197*
Grup	rho	-1.9774**	-0.6900	-0.962981	-0.2096	-
	PP	-32.504*	-29.508*	-	25.60947*	-20.832*
	ADF	-20.757*	-27.984*	-	12.82753*	-13.477

*Tabloda (*) ile işaretlenen katsayının p değeri % 1, (**) ile % 5 ve (***) ile % 10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

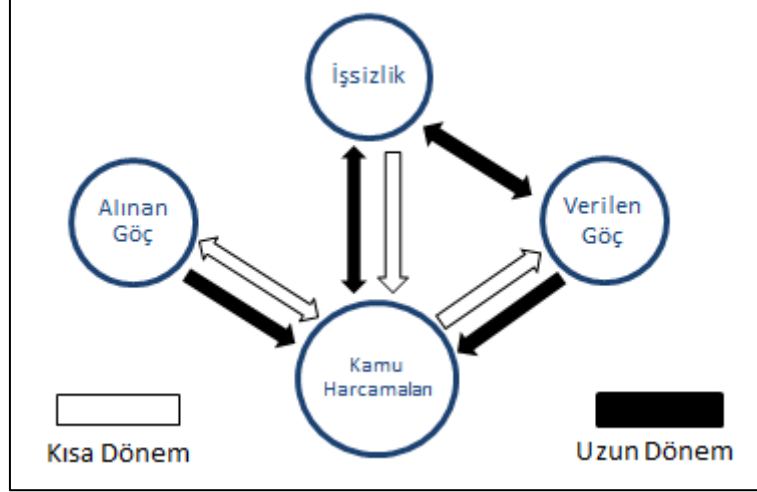
Tablo 3’de yer alan sonuçlara göre, alınan göç ile kamu harcamaları, verilen göç ile kamu harcamaları, alınan göç ile işsizlik, verilen göç ile işsizlik ve işsizlik ile kamu harcamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir eşbütünlük ilişkisi olduğu görülmektedir. Özellikle grup içi alt testlerin sonuçlarına göre tüm modeller için “seriler arasında eşbütünlük bir ilişki yoktur” boş hipotezinin %1 anlam düzeyinde reddedilebileceği anlaşılmaktadır. Bu aşamandan sonra ele alınan değişkenler arasında kısa ve uzun dönemde nedensellik ilişkisi olup olmadığını belirleyebilmek için panel vektör hata düzeltme modeli ve Wald Testi uygulanmıştır.

Tablo 4: Wald Testi ve Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) Sonuçları

Boş Hipotez	Wald Testi (Kısa Dönem)	VECM (Uzun Dönem [ECT])
Alınan Göç => Kamu Harcamaları	7.896050**	-0.004000**
Kamu Harcamaları => Alınan Göç	5.285389*	0.078362***
Verilen Göç => Kamu Harcamaları	0.082815	-0.011180**
Kamu Harcamaları => Verilen Göç	10.55263***	0.003253**
İşsizlik => Kamu Harcamaları	7.906643**	-0.007704*
Kamu Harcamaları => İşsizlik	1.849617	-0.033522***
İşsizlik => Alınan Göç	1.833565	0.096998***
Alınan Göç => İşsizlik	0.770166	-0.002169
İşsizlik => Verilen Göç	4.142705	-0.035749**
Verilen Göç => İşsizlik	3.165356	-0.043147**

*Tabloda (*) ile işaretlenen katsayının p değeri % 1, (**) ile % 5 ve (***) ile % 10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 4’te yer alan VECM analizi ve Wald Testi sonuçlarına göre kamu harcamaları ile alınan göç arasında kısa dönemde çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu, uzun dönemde ise bu ilişkinin alınan göçten kamu harcamalarına doğru tek yönlü bir nedenselliğe dönüştüğü görülmektedir. Dolayısıyla kişi başına düşen kamu harcamaları kısa dönemde illerin aldığı göçü hem etkilemekte hem de etkilenmektedir. Uzun dönemde ise söz konusu etkileşimin, hata düzeltme teriminin negatif ve %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olması nedeniyle, sadece alınan göçlerden kişi başına düşen kamu harcamalarına doğru gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca analizde kısa dönemde kamu harcamalarından verilen göçe doğru %10 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve tek yönlü bir nedensellik ilişkisi söz konusu iken, uzun dönemde bu etkileşimin tersine döndüğü, yani verilen göçün kamu harcamalarını etkilediği bulgusu da elde edilmiştir. Nitekim verilen göçten kamu harcamalarına doğru nedenselliğin sınırdığı modelde uzun dönem ilişkisini gösteren hata düzeltme teriminin negatif ve %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bunun yanında işsizliğin kamu harcamaları ve göç ile olan ilişkilerinin irdelendiği modellerde kısa dönemde sadece işsizlikten kamu harcamalarına doğru %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır. Uzun dönemde ise “kamu harcamaları ile işsizlik” ve “verilen göç ile işsizlik” değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve çift yönlü bir nedensellik ilişkisi görülmektedir.

Şekil 1: İşsizlik, Kamu Harcamaları ve İç Göç Arasındaki Nedensellik İlişkisi

Şekil 1, değişkenler arasındaki etkileşimi görsel olarak özetler niteliktedir. Özellikle işsizlik, bölgesel dengesizlikler, işsizlikle mücadele sürecinde izlenecek politikalar ve bu politikalar çerçevesinde kullanılacak kaynakların böylesine bir nedensellik ilişkisinin şekillenmesinde belirleyici olduğu söylenebilir. Ayrıca yerel bir problem niteliğindeki işsizlik ile sadece verilen göç arasında uzun dönemde çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olması ilgi çekicidir. Bu sonuçlara göre işsizlik uzun dönemde illerin verdiği göçü etkilerken, yine verilen göç de illere göre işsizlik oranını etkilemektedir. Bunun yanında gerek kısa gerekse uzun dönemde işsizlik ile alınan göç arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir nedensellik ilişkisinin ortaya çıkmadığı görülmektedir. Yine uzun dönemde, kamu harcamalarının sadece işsizlik oranıyla çift yönlü nedensellik ilişkisi içerisinde olduğu, bunun yanında alınan ve verilen göç değişkenlerinin ise kamu harcamalarını tek yönlü olarak etkilediği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Günümüz sosyoekonomik koşullarında gelir adaletsizliği, yoksulluk, bölgesel dengesizlikler ve kaynakların etkin dağılmaması gibi problemlerin altında yatan önemli faktörlerin başında işsizlik gelmektedir. Ekonomik, sosyal ve bireysel maliyetleri dikkate alındığında işsizlik, iktisadi hayatın hem üretim hem de tüketim yönüne tesir eden aynı zamanda sadece bireyi etkilemekle kalmayıp, ailesine ve hatta topluma da negatif dışsallıklar yayan bir karakteristiğe sahiptir (Alesina ve Perotti, 1997; Abrams 1999; Biçerli, 2004; Feldman, 2006; Ay 2012). Ayrıca Çelikay (2016)'ın çalışmasında belirttiği gibi işsizlik göçün de bir nedeni olup, bölgesel dengesizlikleri şekillendiren yapıdadır. Değinen sosyal problemlerin ortaya çıkış nedenleri, bu problemlerle mücadele sürecinin kamu maliyesi üzerindeki yansımaları ve politika araçlarının bahse konu sorunların çözümü sürecinde kullanılıp kullanılmayacağı ise merak konusudur. Bu bağlamda maliye politikasının en önemli enstrümanlarından kamu harcamalarının işsizlik ve iç göç akımları ile arasındaki etkileşimi belirleyebilmek, işsizlik ile iç göç arasında kısa ve uzun dönemli nedensellik ilişkilerini tespit edebilmek amacıyla bu çalışmada bahsedilen üç değişken arasındaki ilişkiler panel eşbütünleşme testi ve vektör hata düzeltme modeli kullanılarak incelenmiştir. Türkiye'de iller itibarıyla 2008 - 2015 yıllarına ait veri seti örnekleminde yapılan analiz ile hem kısa hem de uzun dönemde üç değişkenin birbirleriyle etkileşim içerisinde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Böylelikle literatürde savunulan ilişkilerin Türkiye örnekleminde sınanması sağlanmıştır. Ayrıca bölgesel dengesizliklerin değerlendirilebilmesi ve ortadan kaldırılabilmesi çerçevesinde kamu harcamalarının iki önemli değişkeni de doğrudan etkilediği tespit edilmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre işsizlikten kamu harcamalarına doğru hem kısa hem de uzun dönemde bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Ayrıca uzun dönemde kamu harcamaları da işsizliği etkilemektedir. Ekonomik istikrarın sağlanması ve işsizlikle mücadele sürecinde izlenen politikaların varlığı dikkate alındığında işsizliğin kamu harcamaları üzerinde etkisinin olması teorik olarak beklenen bir sonuçtur. Ancak kamu harcamalarının işsizliği ne derece ve hangi yönde etkilediği ayrıca incelenmesi gereken bir konudur. Gelecek çalışmalarda işsizlikle

mücadele sürecinde kamu harcamalarının etkinliği incelenerek söz konusu etkileşimin yönü tespit edilebilir.

Çalışmada ayrıca kısa dönemde kamu harcamaları ile illerin aldığı göç arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğu, uzun dönemde ise illerin aldığı göçün kamu harcamalarını etkilediği görülmektedir. Bu sonuç, göç akımlarının kamu harcamalarının bileşimi, etkinliği ve niceliği üzerinde etkileri olduğunu savunan muhtelif araştırmaları destekler niteliktedir. Ancak farklı bir bulgu olarak kamu harcamalarının da iller bazında alınan iç göçü etkilediği söylenebilir. Nihayetinde refah seviyesini etkileyecek karakteristiğe sahip kamu harcamalarının yapıldığı yerleşim yerleri, cazibesini artırmakta ve iç göç akımlarına maruz kalabilmektedir. Kamusal mal ve hizmet sunumundaki nispi yetersizlik ise verilen göçün nedeni olabilmektedir. Yapılan analizlere göre özellikle kısa dönemde kamu harcamalarının verilen göçü etkilediği, dolayısıyla kısa vadede bireylerin göç kararı alma kararlarını etkileyen bileşenlerden birinin de kamu harcamaları olduğu söylenebilir. Uzun dönemde ise verilen göçten kamu harcamalarına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi ortaya çıkmaktadır.

Bunun yanında illerin aldığı göç ile işsizlik arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir. Verilen göç ile işsizlik arasında ise uzun dönemde çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Bu bulgular işsizliğin iller itibarıyla verilen göçe neden olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda çalışmada elde edilen ampirik kanıtlar bir yerleşim yerinden göç eden birey sayısındaki artışın da işsizlik oranını etkilediğini göstermektedir. Bölgesel dengesizliklerin hem nedeni hem de sonucu olan işsizlik ile göç akımları arasında nedensellik ilişkisinin varlığı, söz konusu problemlerle mücadele sürecinde maliye politikasının en önemli araçlarından biri niteliğindeki kamu harcamalarını tekrardan gündeme getirmektedir. Nihayetinde üç değişken arasında çok yönlü ve girift bir ilişki vardır.

Sonuç olarak çalışma, özellikle bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve kalkınma ivmesinin yakalanabilmesi bağlamında kamu harcamalarının rolünü ön plana çıkartmaktadır. Dolayısıyla istihdam imkânları sağlayacak fiziki sermaye yatırımlarına verilecek teşvikler ya da kamu yatırım harcamaları ile bölgesel dengesizlikler minimize edilebilecek, cazibe merkezleri oluşturularak işsizlik-iç göç sarmalının önüne geçilebilecektir. Burada göz ardı edilmemesi gereken bir diğer olgu da işsizliğin nihai olarak kamu harcamalarını etkiliyor olmasıdır. Nitekim işsizlikle selektif ve katma değer oluşturacak politikalar ile mücadele edilmemesi durumunda sosyal devlet anlayışı çerçevesinde bireylere asgari ölçüde yaşam standardı sunma arayışı transfer harcamalarının şişmesine ve mali disiplinin zedelenmesine neden olabilecektir. Öte yandan Algan, Cahuc ve Zylberberg (2002), Qiong ve Junhua (2015) ile Barbanchon (2016)'un elde ettikleri sonuçlardaki gibi kamu harcamalarındaki etkisizliğin işsizliğe neden olması da ancak efektif yatırım stratejileri ve istihdam politikalarının izlenmesiyle önlenebilecektir.

Bu çalışma, kullandığı yöntem itibarıyla üç değişken arasında bir ilişkinin olduğunu ve söz konusu ilişkinin nedensellik boyutunu göstermekle birlikte, değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü göz ardı etmektedir. Dolayısıyla kamu harcamalarının işsizliği ve göç akımlarını etkilediği söylenebilmekle birlikte işsizliğe bir çözüm mahiyetinde olduğu ya da illere göre alınan göçü arttırdığına ilişkin bir yorum yapılamamaktadır. İzleyen çalışmalarda değişkenler arasındaki etkileşime bu yönüyle bakılabilir. Yine çalışmada kamu harcamaları olarak sadece merkezi yönetim kapsamında yapılan harcamalar esas alınmış, yerel yönetimlerin, sosyal güvenlik kurumlarının, kamu iktisadi teşebbüslerinin, fonların ve döner sermaye işletmelerinin yaptığı harcamalar ise göz ardı edilmiştir. Bu bağlamda kamu harcamalarının kapsamı genişletilerek ya da spesifik olarak kurumlar bazında ele alınarak değişkenler üzerindeki etkileri irdelenebilir. Ayrıca dış göç akımları ile kamu harcamaları ve işsizlik arasındaki ilişkilerinde ele alınması ve incelenmesi literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abrams, Burton A. (1999), "The Effect of Government Size on the Unemployment", *Public Choice*, Volume: 99, p.395-401.
- Alesina, Alberto ve Roberto Perotti (1997), "The Welfare State and Competiveness", *American Economic Review*, Volume: 87, Issue: 5, p. 921-939.
- Alesina, Alberto, Reza Baqir ve William Easterly (1999), "Public Goods and Ethnic Divisions", *The Quarterly Journal of Economics*, p.1243-1284.
- Alesina, Alesina ve Edward Glaeser, (2004), *Fighting Poverty in the U.S. and in Europe: A World of Difference*, New York: Oxford University Press.
- Algan, Yann, Pierre Cahuc ve Andr Zylberberg (2002), "Public Employment and Labour Market Performance", *Economic Policy*, Volume: 17, Issue: 34, p.7-66.
- Aslan, Alper ve Kula, Ferit (2010), "Kamu Sektör Büyüklüğü-İşsizlik İlişkisi: Abrams Eğrisi'nin Türkiye Ekonomisi İçin Testi", *Maliye Dergisi*, 159, 155-166.
- Ay, Sema (2012), "Türkiye'de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 19, Sayı: 2, s. 321-341.
- Aydemir, Cahit. (2013), "Türkiye'de İşgücü Yapısı, İşsizlik ve Kırsal Alan", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 1, p.115-138.
- Baltagi, Badi H. (2005), *Econometric Analysis of Panel Data*, Third edition, Chichester: Wiley.
- Barbanchon, Thomas Le (2016), "The Effect of The Potential Duration of unemployment benefits on unemployment exits to work and Match Quality in France", *Labor Economics*, Volume: 42, p.16-29.
- Biçerli, Mustafa Kemal (2004), *İşsizlikle Mücadelede Aktif İstihdam Politikaları*, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Blau, Francine D. ve Lawrence M. Kahn (1996), "International Differences in Male Wage Inequality: Institutions versus Market Forces". *Journal of Political Economy*, Volume: 104, p.791-837.
- Boldrin, Michele ve Ana Montes (2015), "Modeling an Immigration Shock", *European Economic Review*, Volume: 74, p.190-206.
- Borjas, George J. (2001). "Does Immigration Grease The Wheels of The Labor Market?" *Brookings Papers on Economic Activity*, Issue: 1, p.69-134.
- Borjas, George J. (2009), *The Analytics of The Wage Effect of Immigration*, National Bureau of Economic Research Working Paper 14796.
- Böheim, René ve Karin Mary (2005). *Immigration and Public Spending*, IZA Discussion Paper No, 1834.
- Caponi, Vincenzo (2016), "Public Employment Policies and Regional Unemployment Differences", *Regional Science & Urban Economics*, <http://dx.doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2016.11.005>
- Card, David (2005), "Is The New Immigration Really So Bad?", *Economic Journal*, Volume: 115, p.300-323.
- Card, David (2009), "Immigration and Inequality", *American Economic Review*, Volume: 99, p.1-21.
- Chassamboulli, Andri ve Theodore Palivos (2013), "The Impact of Immigration on The Employment and Wages of Native Workers", *Journal of Macroeconomics*, Volume 38, p.19-34.
- Christopoulos, Dimitris ve Efthymios Tsionas (2002), "Unemployment and Government Size: Is There Any Credible Causality", *Applied Economics Letters*, Volume: 9, p.797-800.

- Cohen-Goldner, Sarit ve M. Daniele Paserman (2011), “The Dynamic Impact of Immigration on Natives’ Labor Market Outcomes: Evidence from Israel”, *European Review*, Volume: 55, Issue: 8, p.1027-1045.
- Choi, In (2001), “Unit Root Tests for Panel Data”, *Journal of International Money and Finance*, Volume: 20, p. 249-272.
- Çelikay, Ferdi (2016). Türkiye’de İç Göçler ile İşsizlik Arasındaki Nedensellik İlişkisi, 2nd INTERNATIONAL CONGRESS ON APPLIED SCIENCES: “Migration, Poverty and Employment”, Konya.
- Damette, Olivier ve Vincent Fromentin (2013), “Migration and Labour Markets in OECD Countries: A Panel Cointegration Approach”, *Applied Economics*, Volume: 45, Issue:16, p.2295-2304.
- Dustmann, Christian, Francesca Fabbri ve Ian Preson (2005), “The Impact of Immigration on The British Labour Market”, *Economic Journal*, Volume: 115, p.324-341.
- Erdayı, Utku (2009), “Dünyada Genç İşsizliği Sorununun Çözümüne Yönelik Ulusal Politikalar ve Türkiye”, *Çalışma ve Toplum*, Sayı: 2009/3, p.133-162.
- Facchini, Giovanni, Assaf Razin ve Gerald Willmann (2004), “Welfare Leakage and Immigration Policy”, *CESifo Economic Studies*, Volume: 50, p.627-645.
- Facchini, Giovanni, ve Anna Maria Mayda (2009), “Does the Welfare State Affect Individual Attitudes Toward Immigrants? Evidence across Countries”, *The Review of Economics and Statistics*, Volume: 91, Issue: 2, p.295-314.
- Feldmann, Horst (2006a), “Government Size and Unemployment in Developing Countries”, *Applied Economic Letters*, Volume: 1-4, p.451-467.
- Feldmann, Horst (2006b), “Government Size and Unemployment: Evidence from Industrial Countries”, *Public Choice*, Volume: 127, p.443-459.
- Festa, Andrea (2016), “Employment and Productivity: The Role of The Tax Wedge”, *EuroEconomica*, Volume: 34, Issue: 2, p.139-150.
- Friedman, Milton; (1968), “The Role of Monetary Policy”, *American Economic Review*, Volume: 58, Issue: 1, p. 1-17.
- Fromentin, Vincent (2013), “The Relationship Between Immigration and Unemployment: The Case of France,” *Economic Analysis and Policy*, Volume: 43, Issue: 1, p. 51-66.
- Gang, Ira N., Francisco L. Rivera-Batiz ve Myeng-Su Yun (2013), “Economic Strain, Education and Attitudes towards Foreigners in the European Union”, *Review of International Economics*, Volume: 21, p.177–190.
- Ghatak, Subrata ve Tomoe Moore (2007), *Migration and the EU Labour Market: Granger Causality Tests on A Panel VAR*, Discussion Paper, Faculty of Arts and Social Sciences, Kingston University, Kingston upon Thames, Surrey, UK.
- Greenwood, Michael J. ve John M.McDowell (1986), “The Factor Market Consequences of U.S. Immigration”, *Journal of Economic Literature*, Volume: 24, p.1738-1772.
- Gross, Dominique M. (2002), “Three Million Foreigners, Three Million Unemployed? Immigration Flows and The Labour Market in France”, *Applied Economics*, Volume: 34, Issue: 16, p.1969-1983.
- Gross, Dominique M. (2004), “Impact of Immigrant Workers on A Regional Labour Market”, *Applied Economics Letters*, Volume: 11, Issue: 7, p.405-408.
- Harris, John R. ve Michael P. Todaro (1970), “Migration, Unemployment and Development: A Two Sector Analysis”, *American Economic Review*, Volume: 60, Issue: 1, p.26-42.

- Huber, Peter ve Doris A. Oberdabernig (2016), "The Impact of Welfare Benefits on Natives' and Immigrants' Attitudes toward Immigration", *European Journal of Political Economy*, Volume 44, p.53-78.
- Iturbe-Ormaetxe, Inigo ve J. Gabriel Romero, (2016, "Financing Public Goods and Attitudes toward Immigration", *European Journal of Political Economy*, Volume: 44, p.159-178.
- Jean, Sébastien ve Miguel Jiménez (2011), "The Unemployment Impact of Immigration in OECD Countries", *European Journal of Political Economy*, Volume: 27, Issue: 2, p.241-256.
- Kemmerling, Achim (2002), *The Employment Effects of Different Regimes of Welfare State Taxation: An Empirical Analysis of Core OECD Countries*, MPIfG Discussion Paper No. 02/8.
- Kemmerling, Achim (2005), "Tax Mixes, Welfare States and Employment: Tracking Diverging Vulnerabilities", *Journal of European Public Policy*, Volume: 12, Issue: 1, p.1-22.
- Kerr, Sari Pekkala ve William R. Kerr (2011), "Economic Impacts of Immigration: A Survey", *Finnish Economic Papers*, Finnish Economic Association, Volume: 24, Issue: 1, p.1-32.
- Koskela, Erkki, ve Ronnie Schöb (2002). "Optimal Factor Income Taxation in The Presence of Unemployment", *Journal of Public Economic Theory*, Volume: 4, Issue: 3, p.387-404.
- Latif, Ehsan (2015), "The Relationship between Immigration and Unemployment: Panel Data Evidence from Canada" *Economic Modelling*, Volume: 50, p.162-167.
- Longhi, Simonetta, Peter Nijkamp ve Jacques Poot (2006), *The Impact of Immigration on the Employment of Natives in Regional Labour Markets: A Meta-Analysis*, IZA Discussion Paper No. 2044, Bonn.
- Luttmer, Erzo F. P (2001). "Group Loyalty and The Taste First Redistribution", *Journal of Political Economy*, Volume: 109, Issue: 3, p.500-528.
- Maddala, G. S. ve Shaowen Wu (1999), "A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and a New Simple Test", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Volume: 61, p.631-652.
- Mayda, Anna Maria (2006), "Who Is Against Immigration? A Cross-Country Investigation of Individual Attitudes toward Immigrants", *Review of Economics and Statistics*, Volume: 88, Issue: 3, p.510-530.
- Mughan, Anthony ve Pamela Paxton (2006), "Anti-immigrant Sentiment, Policy Preferences and Populist Party Voting in Australia", *British Journal of Political Science*, Volume: 36, p. 341-358.
- Nicoletti, Giuseppe, Steve Golub, Dana Hajkova¹, Daniel Mirza, Kwang-Yeol Yoo (2003), *Policies and International Integration: Influences on Trade and Foreign Direct Investment*, OECD Economics Department Working Papers, No. 359, OECD Publishing, Paris, DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/062321126487>.
- Papadimitriou, Dimitri B. (2008), *Promoting Equality Through An Employment of Last Resort Policy*, The Levy Economics Institute Working Paper No. 545.
- Pedroni, Peter, (1999), "Critical Values for Cointegration Tests in Heterogeneous Panels with Multiple Regressors", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Department of Economics, University of Oxford, Volume: 61, Issue: Special, p.653-670.
- Phelps, Edmund S. (1999), "Behind This Structural Boom: The Role of Asset Valuations", *American Economic Review*, Volume: 89, Issue: 2, p.63-68.
- Pholphirul, Piriya (2013), "Immigration, Job Vacancies, and Employment Dynamics: Evidence from Thai Manufacturers", *Journal of Asian Economics*, Volume: 24, p.1-16.

- Pholphirul, Piriya ve Pungpond Rukumnuaykit (2010), “Economic Contribution of Migrant Workers to Thailand”, *International Migration*, Volume: 18, Issue: 5, p.174-202.
- Qiong, Li ve Hu Junhua (2015), “Military Expenditure and Unemployment in China”, *Procedia Economics and Finance*, Volume: 30, p.498-504.
- Quillian, Lincoln (1995), “Prejudice as a Response to Perceived Group Threat: Population Composition and Anti-Immigrant and Racial Prejudice in Europe”, *American Sociological Review*, Volume: 60, Issue: 4, p.586-611.
- Razin, Assaf, Effraim Sadka ve Phillip Swagel, (2002), “Tax Burden and Migration: A Political Economy Theory and Evidence”, *Journal of Public Economics*, Volume: 85, Issue: 2, p.167-190.
- Rowthorn, Robert (2008). *The Fiscal Impact of Immigration on The Advanced Economies*, *Oxford Review of Economic Policy*, Volume: 24, Issue: 3, p.560-580.
- Ruist, Joakim (2016). “How The Macroeconomic Context Impacts on Attitudes to Immigration: Evidence from Within-Country Variation”, *Social Science Research*, Volume: 60, p.125-134.
- Soroka, S., Banting, K. ve Johnston, R. (2006). “Immigration and Redistribution in A Global Era”, *Globalization and Egalitarian Redistribution*, Editör/ler: P. Bardhan, S. Bowles ve Wallerstein, Princeton NJ: Princeton University Press.
- Speciale, Biagio (2012), “Does Immigration Affect Public Education Expenditures? Quasi-experimental Evidence”, *Journal of Public Economics*, Volume: 96, p.773-783.
- Sussangkarn, Chalongphob (1996). “Macroeconomic Impacts of Migrant Workers: Analyses with A CGE Model”, *TDR Quarterly Review*, Volume: 11, Issue: 3, p.3-11.
- Tcherneva, Pavlina P ve L. Randall Wray (2005), *Can Basic Income and Job Guarantees Deliver on Their Promises*, CFEPS Working Paper No.42.
- Todaro, Michael P. (1969), “A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries”, *American Economic Review*, Volume: 69, p.486-499.
- Yuan, Mingwei. ve Wenli Li (2000), “Dynamic Employment and Hours Effects of Government Spending Shocks”, *Journal of Economic Dynamics and Control* 24(8), 1233-1263.